

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 42, godina XXI
novembar, 2016.
[str. 47-58]

© Monos 2016

Kroz vrtloge Drugog svjetskog rata: kazivanja i uspomene Omera Ćorića iz Piskavice

---

Edin Šaković, MA

U prilogu se opisuje život Omera Ćorića iz sela Piskavica kod Gračanice tokom Drugoga svjetskog rata. Prve dvije ratne godine Omer je proveo na radu u Njemačkoj, kao nekvalificirani radnik u rudniku. Po povratku kući unovačen je (regrutovan) u Domobranstvo, odakle nakon 2,5 mjeseca dobija prekomandu u Waffen-SS, odnosno 13. SS diviziju. Nakon obuke u Francuskoj i Njemačkoj, raspoređen je za kuhara u 2. veterinarskoj četi. U 13. SS diviziji ostaje sve do kraja njezinog ratnog puta, dospjevši u američko zarobljeništvo. Neko vrijeme je boravio u zarobljeničkom logoru u Italiji, a zatim se vraća u Jugoslaviju, gdje završava na višemjesečnom prisilnom radu. Po oslobođanju dolazi u rodno selo, u kome je proveo ostatak života.

Ključne riječi: Omer Ćorić; Piskavica; Gračanica; Drugi svjetski rat; 13. SS gorska divizija; Waffen-SS; zarobljeništvo; stradanje; sjećanje; kazivanje, oralna historija.

Umjesto uvoda

U proljeće 2006. godine dovršavao sam diplomski rad u okviru kojeg sam se bavio određenim aspektima povijesti 13. SS gorske divizije “Handžar”, njemačke Waffen-SS jedinice sastavljene od Bošnjaka. Čitatelje kojima je manje poznata historija Drugoga svjetskog rata na ovim prostorima, ukratko podsjećam da je ova divizija formirana u prijelomnom historijskom trenutku, u proljeće 1943. godine, kada se bošnjački narod – pritisnut četničkim genocidom s jedne i ustaškom politikom asimilacije s druge strane – suočavao sa realnom opasnošću od uništenja i nestanka. Iako formirana

pod parolom da će braniti i štiti bošnjačka naselja od svih onih koji ih ugrožavaju, ova je divizija nastala u okviru njemačkih nastojanja da se ojačaju interesi Osovine na ovim prostorima. Nastala je kao što su nastale i druge njemačke vojne jedinice popunjene domaćim ljudstvom, kako one u okviru Wehrmachta (regularne vojske Njemačkog Reicha), tako i one u sastavu "elitnih" Waffen-SS trupa – koje su, inače, do kraja rata obuhvatile nekoliko stotina hiljada vojnika iz skoro svih europskih naroda: od Španjolaca, Talijana i Francuza preko Belgijanaca i Holandana, Skandinavaca, Estonaca i Ukrajinaca pa sve do kavkaskih naroda, Kozaka i Tatara. Među njima su bili i Bošnjaci – "tâ gdje bi to bez Bošnjaka prošlo!", kazao bi Derviš Sušić. U njemačkim su se jedinicama, pod različitim okolnostima, našli i mnogobrojni stanovnici gračaničkog kraja. Jedan od njih je bio i Omer Ćorić iz Piskavice, vojnik 13. SS divizije "Handžar". Saznao sam za njega baš u to vrijeme, kao za jednog od posljednjih živih pripadnika jedinice o kojoj sam pisao.

Posjetio sam ga i sa njime razgovarao 27. aprila 2006. godine – skupa sa ing. Izetom Spahićem iz Gračanice, Piskavljanimom po rođenju, koji se dugo godina bavio istraživanjem prošlosti i tradicije svog rodnog sela, pa je poznao više starijih ljudi koji su ujedno bili i vrsni kazivači. Omer je bio jedan od njih: već u dubokoj starosti, ali dosta vitalan i, što je najvažnije, dobrog pamćenja.

Omera Ćorića smo zatekli pred kućom. Poselamili smo se kao u prolazu i kroz šalu upitali – ima li tu gdje kakav poznati SS-ovac. Odgovorio je sa osmijehom i odmahujući rukom: "Drugog 'esovca' nema osim mene. Bujrum!" Ušli smo u avliju i sjeli s Omerom. Na prvi dojam, simpatičan i vitalan starac, sa neizbježnom "francuzicom" na glavi, dubokim borama na licu i ostrim plavim očima. Ujedno i prijatan sugovornik, uvjerio sam se ubrzo.

U vrijeme kada smo ga posjetili, već je bio ostao bez supruge. Živio je sam u manjoj

kući, novosagrađenoj, jer je njegova stara par godina prije toga stradala u požaru. Sam je sebi sve spremio i kuhao, vlastitom voljom – kako nam je kazao, jer nije želio biti na teret porodici. Iako u podmaklim godinama, sam je obrađivao svoj komad bašče, što nam je sa zadovoljstvom istaknuo.

Otpočeli smo našu priču i u razgovoru ostali više nego što smo predvidjeli – možda i tri puna sata. Kao vrstan informator i kazivač, Omer nam je ispričao svoju životnu i ratnu priču, pružajući ujedno i obilje podataka o prošlosti Piskavice i njenih stanovnika, o nekadašnjem načinu života i privređivanju.

Dijelove tog razgovora sam snimio, a nešto i zapisao u svoju bilježnicu. Tako je nastao i ovaj članak, koji je sve do danas ostao neobjavljen.

Imao sam želju da ponovo posjetim Omera, možda još jednom da popričamo, u nadi da će se prisjetiti još nekih stvari ili jednostavno da potvrdim ono već ispričano. Prolazio je mjesec za mjesecom, godina za godinom, ali, nažalost, to mi se nikako nije dalo.

U međuvremenu, moj prijatelj Mirnes Spahić iz Piskavice sličnim je povodom i sam posjetio Omera, u proljeće 2010. godine, te mi je poslao snimak svoga razgovora s ovim kazivačem. Omer mu je, uvjerio sam se, tada ispričao isto ono što sam i ja od njega čuo koju godinu ranije. Sjećanje ga je očito dobro služilo.

U januaru 2014. godine, saznao sam da je Omer preselio na Ahiret, u svojoj 92. godini života. Rahmetullahi 'alejhi rahmeten vasieten!

Odlučio sam tada da prelistam stare bilješke, te konačno sredim ovaj tekst i priredim ga za objavljivanje – smatrajući da u njemu ima vrijednih podataka za one koji se bave poviješću Drugoga svjetskog rata na ovim prostorima, odnosno one koji cijene starinu, prošlost i ono što nam generacije prije nas žele ostaviti u amanet. Omerova je sudbina, i pored svega toga, jedna zanimljiva životna priča, ali i ilustracija svega kroz šta su ovdaš-

nji ljudi prolazili u jednome od najsumornijih razdoblja europske i svjetske povijesti.

***

Omer Ćorić, sin Mehmeda, rođen je 1922. godine u Piskavici. Djetinjstvo je proveo u rodnom selu. Nije išao u školu. Skupa sa sedmero vršnjaka pohađao je vjersku pouku kod Hadži Mustafa ef. Spahića, čuvenog Hodže Muše, kako su ga u selu zvali. Čitati i pisati jedno od dva službena pisma naučio je od jednoga svog druga, koji je pohađao osnovnu školu u Gračanici. Naučio je samo ćirilicu, ali i to je bilo više nego što su mnogi u selu znali.

Do početka Drugog svjetskog rata, bavio se zemljoradnjom, a pomagao je i svom ocu, seoskom zanatliji – tesaru i kolaru. Bavio se i krečarstvom (tradicionalnom proizvodnjom kreča), kao i mnogi domaćini u Piskavici. Rat je dočekao kao neoženjeni mladić.

Na radu u Njemačkoj

U rano ljeto 1941., nakon njemačke okupacije i uspostave Nezavisne države Hrvatske (NDH), nastupila je velika kriza i neimaština. Porodice su jedva preživljavale, a mlađi ljudi su uzalud tražili kakvoga najma i posla. U takvim prilikama, Omer je čuo da se traže dobrovoljci za rad u Njemačkoj i da im se, navodno, nude dobre plate. Tako je i odlučio da okuša sreću i sam se prijavi. Skupa s njim prijavilo se još desetak-petnaest mlađih ljudi sa šireg gračaničkog područja. Omer je upamtio da su među njima bili: Meho Kakeš, Ćamil Kukuruzović, Husein i Ahmet Brkić, te Ćamil Grbić, svi iz Gračanice, zatim Osmanbegović Džemal iz Pribave, neki Didić iz Prijekog Brda i drugi.

Svi oni su se dobrovoljno prijavili, privučeni navodno dobrim zaradama. U Njemačku su otputovali vozom, uz prethodno izvađene putne isprave i pasoše.

“Mi smo mislili da nas tamo čekaju medeni kolači”, kaže Omer. Međutim, po dolasku u Njemačku, svi su iz njegove grupe upućeni na rad u rudnike, kao nekvalificirani radnici. Samo jedan od njih, koji je imao svršenu

Omer Ćorić

osnovnu školu, ostao je na površini zemlje i raspoređen je na neko bolje radno mjesto. Omer je završio u nekom rudniku na sjeveru Njemačke, koliko se sjećao – negdje u regiji Hamburga. Bili su smješteni u radničkom logoru pored rudnika.

Rad u rudniku je bio vrlo težak i naporan. Radili su u jamama, u revirima na 1.800 metara dubine. Nijemci su ih, istina, pristojno plaćali. Neki su dio zarađenog novca slali kućama, dok su ga drugi zadržavali kod sebe.

Međutim, sa hranom se oskudijevalo. Radnici su dobijali dnevnu “gibiru” ili “fasung”, sljedovanje u hrani. Ono se Omeru činilo nedovoljnim, sam je mogao pojesti i dva takva sljedovanja. Dodatna hrana se nije mogla kupiti, bez obzira što je bilo novca: svako je mogao dobiti samo unaprijed određenu količinu. Jedan dan, iscrpljen teškim radom, Omer nije došao na posao – ostao je u baraci da se odmori i povrati snagu. No, kada se pojavio u menzi, Lagerführer mu je rekao da ne može dobiti obrok, jer taj dan nije radio.

U rudniku je bilo i radnika iz drugih zemalja, najviše Belgijanaca i Holanđana, zatim Poljaka, Francuza i ostalih. Bilo je i ratnih zarobljenika, uglavnom Rusa. Takvi su bili obično roblje i sa njima se jako loše postupalo, ali Bošnjaci nisu dolazili s njima u dodir.

U rudniku je Omer naučio i osnove njemačkog jezika, uz pomoć nekog radnika ili poslovođe Nijemca, s kojim se sprijateljio. Nijemac bi ga uhvatio za prst, rekao: *Finger*, a Omer bi odgovorio: *prst*; zatim bi ga uhvatio za ruku, rekavši: *Hand*, a Omer bi odvratio: *ruka*. Kasnije, kad bi “Švabo” naišao, uhvatio

bi se za prst – Omer bi tada rekao: *Finger*, a ovaj bi na svoj način izgovorio našu riječ: “Phst”. Tako je Omer postepeno naučio nešto njemačkog, a i Nijemac bosanskog. U šali je dodao kako je bolje on “Švabu” naučio govoriti “naš jezik” nego li ovaj njega njemački. No, Omeru je upalo u oči da je “Švabo” i zapisivao riječi koje bi čuo, što se njemu, kao jedva pismenom, urezalo u pamćenje. Kada su se već mogli sporazumijevati, Nijemac je objašnjavao Omeru kako je važno da nauči njemački jezik, radi razumijevanja naloga i upozorenja na tako opasnom poslu kakav je bio rudarski.

Omer je svoje znanje njemačkog postupno usavršavao, te se nakon nekog vremena mogao pristojno sporazumijevati.

Nijemci su, inače, Omerovo ime izgovarali kao “Omá” i tako su ga i zvali.

Na radu u Njemačkoj, u rudnicima, Omer je ostao pune dvije godine. Naposljetku je, zbog vrlo teškog posla u rudniku i loših radnih uvjeta, pobjegao sa rada prije zaključenja ugovora i vratio se u Bosnu.

U Domobranstvu

Po dolasku kući, Omer je s porodicom proveo samo devet dana, tako da je malo šta uspio saznati o stanju i prilikama u svom selu i širem zavičaju. Odmah potom je regrutovan “u hrvatsku vojsku”, u Domobranstvo, na odsluženje redovnog vojnog roka.

Vojsku je služio u Srijemskoj Mitrovici, “zanimajući” i obavljajući uobičajene vojničke dužnosti. Tu je proveo oko dva i po mjeseca.

U njegovoj je satniji bilo pedesetak muslimana i dvadesetak katolika. Odnosi među njima, kako se sjeća bili su prilično loši, jer su katolici provocirali i vrijeđali muslimane. Dobro je upamtio kako je jednom prilikom nekoliko Hrvata – katolika na cesti otvoreno i drsko pred muslimanima pjevalo: “Nećemo krsta su tri prsta, a ni vjere koja se pere”. Jedan Omerov drug, musliman, “dobro pismen”, privukao ga je sebi i kazao mu: “Vidi

Omere koga služimo. U oči nam pjevaju ‘Nećemo vjere koja se pere’, a mi njih služimo!”

Odlazak u Waffen-SS i njemačka obuka

Jednoga dana većina domobrana muslimana je obaviještena da dobijaju prekomanadu u Waffen-SS trupe. “Diglo nas silom u SS-ovce”, ističe Omer, dodajući da je to domobranima jako teško palo. Neki su plakali, drugi pokušavali pobjeći. Ipak, naređenje se moralo poslušati. Iz Srijemske Mitrovice su pošli u Zemun, gdje su obukli nove, njemačke uniforme i “zanimali” neke dvije sedmice. Potom su nakrcani u voz i upućeni prema Njemačkoj, odnosno južnoj Francuskoj.

Putovanje vozom se otešlo, prisjeća se Omer, na nekih petnaestak-šesnaest dana. Putovali su preko Mađarske, Slovačke, Češke, Njemačke, često stajući i u stalnom strahu od bombardovanja. Znali su i po 24 sata stajati na nekome mjestu, jer je prijetila opasnost od aviona. Voz kojim su putovali je bio ogroman, kompozicija od nekih 50-60 vagona.

Po dolasku u Francusku, Omer je raspoređen u Veterinarsku kompaniju (četu), koja je bila smještena u gradu Banassac, u južnoj Francuskoj. Tu je primio *Soldbuch*, vojničku knjižicu, te *Erkennungsmarke*, “smrtnu marku” – limenu pločicu sa oznakom jedinice, identifikacionim brojem i oznakom krvne grupe. Oznaka krvne grupe bila je istetovirana, “žigovana” i ispod pazuha lijeve ruke, tako da je Omer do kraja života nosio na tom mjestu istetovirano slovo “A”. Uz uniformu, zadužio je šljem i tri kape – vojni zeleni fes, kapu gorskih lovaca i jednu koja je, veli Omer, ličila na partizansku i JNA “titovku” (tj. sovjetsku vojničku kapu “pilotku”).

U Francuskoj su krenuli sa “izobrazbom” (obukom), koja je bila vrlo teška – “opasna”, kako to Omer kaza. Tjelesne vježbe su bile jako naporne: čučnjevi, trčanje, skokovi na zemlju i dizanje, pa opet trčanje... Pored sportskih vježbi, vojnici su obučavani za borbu, a kakva je bila ta obuka – Omer ilustrira

vlastitim primjerom. Iako je bio raspoređen u pozadinsku jedinicu, prošao je ne samo redovnu vojničku obuku u rukovanju i gađanju puškom, nego i izobrazbu za rukovanje sa tri vrste automatskog oružja: automatom *Schmeisser*, češkim puškomitraljezom *Zbrojovka* i mitraljezom MG-42 ("šarac").

Pored redovnih dužnosti i izobrazbe, vojnici su davali stražu, te obavljali druge uobičajene vojničke dužnosti. Za sve to primali su i plaću. U vrijeme boravka u Francuskoj, imali su i pravo izlaska u grad. Ipak, nisu to činili baš previše često. "Francuzi su nas mrzili", kaže Omer, dodavši da su ih njihove starješine upozorile kako nije pametno ići kroz neprijateljski raspoloženu sredinu.

Jednog septembarskog dana, Omer i njegovi drugovi su primijetili da se nešto čudno dešava. U nekoliko navrata cijeloj četi je naređen postroj, a onda su ih njemački oficiri obilazili i sumnjivo zagledali. Kasnije je saznao da se baš tog dana dogodila pobuna u pionirskom bataljonu, koji se nalazio u drugom gradu, stotinjak kilometara zapadnije (Villefranche de Rouergue).

Ubrzo nakon te pobune, a neka tri mjeseca po njegovom dolasku u Francusku – Omerova jedinica je, zajedno sa cjelokupnom divizijom, prebačena u Njemačku, na trupno vježbalište Neuhammer u Šleziji, golemi vojni logor u velikoj borovoj šumi. Omerova četa je kasnije premještena u gradić Stranz (Štranc), gdje je nastavila s obukom. Omer je tada prekomandovan u konjicu, ali se pokazao nevještim: "Dok bih se ja nekako popeo na konja, drugi bi već letili niz polje". Nakon toga mu je ponuđeno mjesto magacinera, što je drage volje prihvatio. No, jedan ga je drug upozorio da je to vrlo odgovoran posao – da zbog propusta, ako nešto zafali ili nestane iz magacina, valja odgovarati, te da se kod "Švabe" zbog toga može i glava izgubiti. Onda se i Omer predomislio, pa je zamolio da ga ne stavljaju u magacin, rekavši Nijemcima kako nema nikakve škole, pa se ne može prihvatiti tako odgovornog posla. Ponuđeno mu je

tada mjesto kuhara u Veterinarskoj kompaniji, što Omer drage volje prihvata, ostavši na toj dužnosti do kraja rata.

Za vrijeme boravka u Njemačkoj, Omer je sreo i nekoliko ljudi iz rodnog kraja. Između ostalih, pamti da je vidio Selima Osmanhodžića sa Drafnića "kod onih malih topića" (vjerovatno u *Panzerjäger Abteilung* – protuoklopnom odredu), a vidio je i svog komšiju Islama Spahića iz Piskavice, i to "na tenku" (bojnom vozilu). Selim je, inače, kasnije prebjegao u partizane – u jesen 1944. godine, kada se divizija pomjerala "na ruski front".

Omer Čorić je u Waffen-SS stekao vojnički čin SS-Rottenführera (starijeg vodnika).

Bošnjaci i Nijemci

Tokom izobrazbe u Francuskoj i Njemačkoj, Omer nije uočio mržnju između Nijemaca i Bošnjaka niti je osjetio da ih Nijemci gledaju s visoka. Ni prilično tešku obuku nije doživljavao kao nekakvo maltretiranje niti izivljavanje Nijemaca nad Bošnjacima. Njemački oficiri su, po njegovim riječima, bili strogi, ali pravedni.

Ipak, ponešto je zamjerao starješinama koje su bili Volksdeutscheri sa područja bivše Jugoslavije. "Folksdojčeri su bili najgori", veli Omer: oni su se pravili da znaju samo njemački jezik, poput "pravih Nijemaca", iako su naš jezik znali "prefektno". Međutim, kada je trebalo komunicirati s vojnicima, tražili su "tolmaču", tumača. To je bošnjačkim vojnicima smetalo, jer su odmah shvatili da se starješine samo prave da ne razumiju bosanski, kako bi mogli prijaviti one koji bi slučajno pred njima progovorili nešto protiv Nijemaca ili izrazili nezadovoljstvo. Tako je jednom prilikom, kada su se vojnici okupili na predavanju, posjedavši u klupe i pret hodno složivši puške u stalke – jedan od njih šaljivo "raportirao" da su "kočevi poslagani i goveda povezana". To je čuo njihov četni starješina, Volksdeutscher i odmah prijavio vojnika zbog izgovorenih riječi, neumjesnih za njemačko vojništvo – nakon čega je taj

vojnici bio pozvan na odgovornost, te se morao pravdati pred starijima.

Tokom izobrazbe, Omer je usavršio svoje znanje njemačkog jezika, a naučio je pisati i latinicu – jedan mu je drug napisao latinična slova uz ćirilica i u roku od mjesec dana, Omer je odlično pisao i čitao latinicu.

Nijemci su, inače, organizirali opismenjanje nepismenih vojnika, a podučavali su ih i osnovama njemačkog jezika.

Na pitanje da li je bilo kakvih ideoloških predavanja, da li se šta pričalo o Židovima, komunistima, nacionalsocijalizmu i slično, Omer je to zanijekao. Predavanja kojima je prisustvovao, skupa sa svojim drugovima, vojnicima – odnosila su se isključivo na vojne stvari: kako ispunjavati redovne dužnosti, kako se ponašati u borbi, kako koristiti oružje i slično. “Mi smo bili vojnici”, kaže Omer, “kako ti Švabo zapovijedi, tako ima da uradiš, bez nekakvog razmišljanja. Oni sa višim činovima su možda i polazili takva predavanja, to ne znam, ali mi nismo”.

Tokom boravka u Njemačkoj, Omer se sjeća kako je često spominjan neki “Grose Muftija”, koji je “haman bio iz Palestine” i za kojeg se pričalo da živi u Berlinu. On je i posjetio diviziju, ali Omer ga nije imao priliku vidjeti. Tog muftiju – jeruzalemskog velikog muftiju Hadži Emin Muhammeda el-Huseinija, uzdanicu njemačke propagande u pridobijanju muslimanskih naroda za interese Osovine – Omer i nije doživljavao kao neku osobito bitnu ličnost...

Povratak u domovinu

Kada je, polovinom februara 1944. godine, 13. SS divizija premještena nazad na teritoriju NDH, Omer je raspoređen u obezbjeđenje transporta, kao pratilac voza, tako da je bio jedan od zadnjih koji se iskrcao u Vinkovcima, gradu u koji se divizija prvobitno stacionirala.

U narednih nekoliko mjeseci, dok je divizija vodila teške borbe na području sjeveroistočne i istočne Bosne, Omer je kao kuhar

i pripadnik 2. veterinarske kompanije (čete), priključene 27. SS regimenti, proveo u pozadini. Osnovni zadatak čete je bio da se brine o konjima i mulama, životinjama koje su korištene za transport oružja i municije.

Njegova je četa boravila u Podgajcima, između Brčkog i Županje. Iako se selo nalazilo uz samu Savu, Omer nije skoro nikako ni prelazio u Bosnu. Jednom prilikom, kada su partizani ugrozili artiljerijske položaje divizije u Dubravama kod Brčkog, u pomoć su pozvani i vojnici iz 2. veterinarske kompanije. I Omer se tada dobrovoljno javio. Vojnici su se nakrcali u kamione i uputili prema Dubravama. Tamo su boravili tri dana, ali nisu stupali u borbu, jer su se partizani povukli. Nakon toga, vratili su se natrag u Podgajce.

Omerova glavna briga je bilo osiguranje dnevnih obroka u njegovoj kompaniji, a također i održavanje čistoće. Zapamtio je da se lično higijeni u diviziji poklanjala velika pažnja, da su oficiri vršili redovne inspekcije i preglede: “Posebno sam ja morao na to paziti, kao kuhar”. Što se tiče hrane u njegovoj kompaniji, nekad je bila nekad dobra, nekad slabija. Životinje ranjene u borbi, konji i mule, za koje bi bilo procijenjeno da ih se “nema računati” liječiti – obično bi završavale u Omerovom kazanu. Konjsko meso nije loše, dok je meso mule, tvrdi Omer, bolje i od junetine.

Omerov specijalitet su bile šnicle od muletine: pošto bi izrezao komade mesa, dobro bi ih istučao i onda spremao. Kad su na jelovniku bile te šnicle, Omer je često imao i problema – svako u četi bi dobio po jednu, a nekih desetak šnicli bi uvijek “prebacilo”, preostalo. Svaki vojnik koji naiđe pored kazana bi molio Omera da mu dadne još jednu, na što bi Omer psovao i govorio: “Kako da ti dam, a šta će drugi onda kazati?!” – dodajući da je imao i problema kad bi šnicle bile za ručak. “A kad bude slatka supa, *Süß*”, kaže Omer, “onda ostane. Moram bacit po deset, po pedeset kila. Kažem, ‘Daj uzmi malo supe,

da mogu lakše kazan oprat!’ – ma jok, neće niko!”

Jedne prilike, sjeća se Omer, vojnici su imali problema s mulom koja je bila vrlo divljačna i koja se tako snažno otimala da su je petorica njih bezuspješno pokušavali držati ne bi li je potkovali. Uzalud! – mula bi ih sve “razbacala”. Na kraju je neko od njih kazao: “Pustite je, ovo samo treba zaklat’, drugačije ne ide!” Jedan od vojnika – Omer ga je zapamtio kao vrlo snažnog, visokog i razvijenog momka – naredne je večeri, u toku svoje straže, nečim udario mulu i slomio joj nogu. Ujutro su svi vidjeli kako je životinja teško ranjena, onesposobljena, da se ne može zaliječiti, drugim riječima – da joj je sudbina u Omerovom kazanu. Međutim, njemački oficir kojeg su morali zovnuti “na uviđaj” odmah je shvatio u čemu je stvar. Ustvrdivši kako je životinja prethodni dan bila zdrava, zaključio je da je stradala zbog neodgovornosti vojnika, pa je naredio onima koji su bili dežurni da moraju platiti mulu i svima im je odbio dio od plaće. Vojnici su se tada skupili, zaklali mulu i priredili “drugarsko veče”, a Omer je, na njihovo zadovoljstvo, napravio svoje čuvene šnicle.

Omer je također u razgovoru naglašavao da su se njemački oficiri i starješine u njegovoj kompaniji hranili istom hranom kao i obični vojnici. Oficir bi prišao kazanu, Omer bi mu nasuo hrane kao i svakom drugom vojniku, dao mu komad hljeba, a on bi se otukučio, pojeo i vratio sud na pranje. Nikakve razlike među njima nije bilo.

Prvi put i sâm u borbi

Svoje vatreno krštenje Omer je doživio u Ivankovu kod Vinkovaca. Na poziv šefa kuhinje, nekog Kaisera, krenuo je s njim u pravcu bojišta. Kada su se približavali šumi, začuli su se pucnji. “Prvi put, bilo me je strah”, kaže Omer. “Ja se sageh, letim da legnem, pa me kasnije bi stid šefa. *Ih, ‘Oma’, hohe schützen* – visoko se puca, kaže on meni, *Nach vorn wir*

gehen – hajmo mi naprijed. Kasnije kad smo bili u borbi, nije me bilo plaho strah”.

I vojnici Omerove kompanije upadali su u borbene okršaje od jeseni 1944. godine, kad je divizija povučena iz Bosne. U nekom selu kod Čakovca poginuo je jedan Omerov saborac – njemu je dženzu klanjao Mustafa Brkić sa Pijeska kod Gračanice, koji je u Omerovoj četi vršio dužnost tabor-imama.

Kad su diviziju pomjerali na ruski front, mnogi su naši vojnici bježali, kaže Omer. On je lično vidio kad je neki Berizović, šuster po zanimanju, iskočio iz stroja i potrčao uz šumu. Odmakao je podaleko, nekoliko stotina metara, ali “naš četni starješina Spiess uzjaha konja, stiže ga, ubi – i samo mu smrtnu marku otrže s vrata”. Onda ostali nisu smjeli bježati, “a ja nisam mogao ni pobjeć kao kuhar”, prisjeća se Omer.

Uz standardno lično naoružanje, vojnici ma su bili podijeljeni i kratki noževi, “kame”, sa dvosjeklom oštricom i metalnim koricama. Kako su im njemački oficiri često govorili, ti noževi – jednostavniji za upotrebu od teških bajoneta – trebali su im koristiti u bliskoj borbi prsa u prsa, kad vojnik nema kad koristiti pušku ili kad je potpuno izgubi.

I Omer je došao u priliku da se bori prsa u prsa. Jedne noći, u Brckovljanima kod Dugog Sela, iznenada su ih napali partizani. SS-ovaca je u selu bilo tačno 40, a partizana nekoliko stotina. Uz pucjavu sa svih strana, neka se grlata partizanka derala i procikivala: “Opkoli pa kolji, Meho!” U silnom strahu, Omer se nekako uspio probiti iz obruča, “Ne znam ni sam kako”. Od njih četrdeset, spasila su se svega devetorica. Poslije su našli deset-tvanaest leševa svojih drugova, a ostale više nikad nisu vidjeli. Omer je bio uvjeren da su ih partizanima odali mještani sela – civili, koji su znali da SS-ovaca u mjestu nema mnogo, te da su to pripadnici pozadinskih jedinica.

Na pitanje da li su SS-ovci u sličnim prilikama, zbog takvih postupaka lokalnog stanovništva, vršili odmazdu nad civilima –

Omer je ustvrdio da “Švabo nije dao ubijati”, te da je to bilo strogo zabranjeno. Istina, on ne može isključiti da su udarni automatičarski odredi, koji su duboko prodirali u neprijateljsku teritoriju, dalje od očiju starješina u nekim prilikama možda i vršili neke zločine nad civilima. “Svašta je bilo i kod nas”, veli on, sjećajući se jedne prilike kada se njegova četa kretala kroz sela koja su njihovi stanovnici prethodno napustili i posakrivali se. Tada su neki vojnici bez razloga pucali na kokoši i svinje po dvorištima – i to iz čiste zlobe i “asiluka”, budući da je njihova opskrba još uvijek bila redovna.

Omer je to osuđivao, kao i svaki drugi vid nanošenja štete ili pljačke. “Nikad nisi znao hoćeš li već taj dan poginuti”, ističe on, a opet je bilo nekih “prokletih” koji su pljačkali.

Omeru je prije polaska u vojsku njegova majka dala savjet da ne dira u tuđu imovinu i on je taj majčin savjet kao sveti amanet poštovao i strogo ga se držao kroz cijelo vrijeme boravka u Waffen-SS. Uvjeren je da ga je zbog toga Bog i sačuvao. “Jedino sam jednom, kad smo išli kroz neki vinograd, ubrao jedan grozd”, dodao je u šali.

Predaja i zarobljeništvo

Prije konačnog sloma, početkom maja 1945. godine, Omer se sa ostacima svoje kompanije i čitave divizije povlačio preko Slovenije do Austrije. Pred Rusima i partizanima – koji su zarobljenike ubijali bez suđenja – bježali su na jugozapad, pa na jug. “Malo je falilo da nas zarobe”, kaže Omer, naglašavajući da bi to značilo sigurnu smrt.

U toku povlačenja, išli su čak i kroz partizanske redove. Nije siguran je li to bilo nakon proglašenja njemačke kapitulacije ili u toku nekog primirja: sjeća se samo da su partizani stajali sa strane ceste kojom su prolazili. Držali su prste na obaraču kao i “esovci” (SS-ovci), ali niko nije pucao. “Nas je bilo ukupno možda dvije-tri stotine esovaca, ono sve je izginulo”.

Kada su, povlačeći se pred partizanima dospjeli “pod Tirol”, kazano im je da se približavaju Rusi i to iz pravca Njemačke, što je izazvalo dosta straha. Tu je Omer ostavio svoj veliki kazan, ponijevši samo malu poljsku kuhinju, a onda su krenuli preko planine, čiji su vrhovi i grebenovi još bili pokriveni snijegom, iako je bio mjesec maj. Planinu su prešli, kako se Omer sjeća, 13. maja 1945. godine, a sa druge strane, na tlu Italije, bili su Amerikanci i Englezi. Njima su se i predali.

Omerova grupa se skupila na jednom polju u blizini nekog talijanskog gradića. Tu je Omer skuhao svoj posljednji ručak, podijelio ga suborcima, a onda je došao neki američki oficir na džipu, u pratnji nekolicine vojnika, koji je naredio SS-ovcima da se postroje. Kada su se postrojili, naredio im je da oružje polože na zemlju i da se odmaknu. Onda su američki vojnici pokupili oružje, a uskoro su stigli i kamioni u koje su se zarobljenici nakrcali.

Omer je sa svojim preživjelim drugovima transportovan u logor “Belariju” (Bellaria kod Riminija), koji se nalazio nedaleko od jadranske obale. Tu je ostao negdje oko tri i po mjeseca. Dva ili tri puta, zarobljenici su se imali priliku i okupati u moru. U logoru je bilo i do 15.000 ljudi, “same njemačke vojske”, a uslovi u njemu su bili dobri. Zarobljenici su sami spremali hranu.

U zarobljeništvu ih niko nije tukao niti na drugi način zlostavljao. Jedino su prilikom kretanja prema logoru naišli na neku američku ili britansku jedinicu sastavljenu od Židova, koji su ih napali kamenjem. Omera je jedan kamen pogodio u glavu, a drugi, težak preko 2 kg, teško mu je povrijedio rame, tako da je osjećao posljedice narednih 40 godina.

U logoru u Italiji, sjeća se, obilazio ih je i “neki pop, Hrvat”. Biće da se radilo o poznatom dr. Krunoslavu Draganoviću, tajniku Bratovštine sv. Jeronima u Rimu, za kojeg se zna da je posjećivao logore u kojima su se nalazili ratni zarobljenici sa područja NDH.

Natrag u Jugoslaviju i boravak na prisilnom radu

U logoru su ostali neka tri, tri i po mjeseca – “od maja pa sve dok nije htjelo zastudit”. Jednoga dana su ih postrojili i obavijestili da se logor mora raspustiti. “Onda je mogao kud ko hoće: moglo se u Njemačku, u arapske zemlje, u Tursku”, kaže Omer. Mnogi su, ipak, željeli da se vrate u domovinu, uprkos opasnosti koja im je tamo prijetila. Takvi su se uzdali u nadu da će se suditi samo onima koji su “klali i činili zlo”, a ne onima koji su “pravi pred Bogom”.

Amerikanci su, inače, u logor prethodno dopremili ogromnu količinu zaplijenjenih njemačkih uniformi, odjeće, obuće i ostale ratne spreme. Svi od povratnika su se, prije polaska, dobro obukli, što su više mogli.

U Jugoslaviju su se vratili vozom. Omer se sjeća da su prije dolaska na granicu prelazili neki izuzetno visoki most, na kojem je voz usporio, pa su sa zebnjom gledali u ponor. Po dolasku na granicu, voz je stao, a njih su gurnuli prema “partizanima”, odnosno jugoslavenskoj vojsci koja ih je tu i preuzela. Odatle su prebačeni do Zagreba, gdje su smješteni u logor. “Partizani” koji su ih čuvali su bili svi “truljavi”, u zapuštenim, razderanim i prljavim uniformama, pa su prisilno svlačili sa zarobljenika dijelove odjeće i sami ih odijevali: “Kad za dva dana pogledaš – sva odijela na njima”. Odatle su ubrzo prebačeni u drugi logor, gdje se isto desilo, a naposljetku su dospjeli u treći logor. Tu im je rečeno da svi oni koji su 1924. godište i mlađi idu svojim kućama. Starijim godištima su rekli da se sprema za polazak, ne kazavši gdje ih vode. Prije toga su ih proveli kroz neke barake, gdje im je rečeno da svako od njih smije ponijeti samo ili šinjel na sebi ili deku, a sve ostalo je imao ostaviti. Ukrcani su na voz, u zatvorene stočne vagone, kojim su se uputili prema Beogradu.

“Tada sam prvi put otpatio”, kaže Omer. Putovanje je trajalo tri dana, a za to vrijeme nisu im davali ni hranu, ni vodu. Kada su se,

već potpuno iznureni, zaustavili pred Beogradom – donijeli su vode, ali ne i hranu. Nakon nekog vremena, dok su čekali zatvoreni u vozu, Omer je kroz uski prozorčić na vagonu ugledao nekog “partizana” kako nosi četiri hljeba. Hodao je duž vagona i tražio ima li mu ko dati rukavice u zamjenu za hljeb. U svom belaju kroz koji je prošao, Omer je uspio sačuvati kožne rukavice koje je kupio još u Francuskoj. Doviknuo je “partizanu” i provukao rukavice kroz prozorčić... Ovaj ih je prihvatio, pogledao, a onda je rekao da one vrijede svega jednu četvrtinu hljeba. Omer ni taj komad nije mogao pojesti sam, kraj očiju gladnih drugova i suboraca, od kojih su neki molili “makar jednu mrvu”. Tu četvrtinu je izlomio na najsitnije komadiće i podijelio sa ostalim zarobljenicima.

Nije prošlo ni pola sahata od toga, vrata na vagonu su se otvorila i dvojica jugoslavenskih vojnika su unijela vreću količinu hljeba – skoro po čitav hljeb za svakoga! – uz veliku kantu nekakvog starog pekmeza od šljiva, koji se bio toliko stvrdnuo da se “lomio u grane”. Izgladnjeli zarobljenici su navalili na hljeb i pekmez, ali neki su od njih upozoravali druge da ne jedu tako naglo, već da prvo pojedu manju količinu, a ostalo sačuvaju za kasnije. Oni koji ih nisu poslušali, ubrzo su dobili strašne bolove u stomaku. Njih su stražari iznijeli iz vagona i njihovi ih drugovi više nisu vidjeli.

Zarobljenici su u koloni sprovedeni kroz Beograd, praćeni stražarima. Narod i građani, posebno mladići i djevojke, vrijeđali su ih, pljuvali i prijetili. Poneko bi i nasrnuo na njih, naočigled stražara koji nisu poduzimali ništa da rulju obuzdaju. Omer pamti da njegov suborac Meho Agić, krupan i razvijen momak, nije više mogao izdržati, pa je iznenada dreknuo na masu: “Ako vam tamo uletim, poklaću vas zubima!”. Onda su se i stražari konačno umiješali, upozorivši narod da ne napada zarobljenike.

Omer i njegovi drugovi su iz Beograda došli u Kučevo, na istoku Srbije, gdje su sve

Fuad ARIFHODŽIĆ, *Nišani I*, akvarel, 30x40cm, fotografisala: Dragana Antonić

do maja 1946. zadržani na prisilnom radu. Radili su uglavnom na šumskim poslovima, izvlačenju i iznošenju drveta i slično. Rad je bio težak, hrana jako slaba, a uvjeti u kojima su živjeli – užasni. “Za sedam mjeseci nit’ sam se obukò, nit’ najeo, nit’ okupao”, kaže Omer.

Povratak kući

U maju 1946. godine, Omer je sa nekim od svojih drugova oslobođen i bilo mu je dopušteno da ide kući. Dali su im čak i vozne karte, pa su se vratili vozom.

Po dolasku u Gračanicu, bio je obavezan da se prijavi vlastima. Omer se odmah javio u zgradu tadašnjeg Sreza (današnje Općine), “na gornji boj”. U kancelariji u koju su ga uputili zatekao je Velu Šuputa i Jovu Panića. Pitali su ga šta treba, on mi je kazao da dolazi “iz ropstva” i da su mu kazali da se prijavi vlastima. Upitali su ga onda gdje je bio i u kojoj vojsci služio. “U švapskoj vojsci”, odgovorio

im je Omer (“nema u mene krijenja!”), a na pitanje gdje je bio u zarobljeništvu – kazao je kod Amerikanaca i Engleza. Kada su to čuli, jedan od njih dvojice je ustao, prišao vratima i zaključao ih. Omera više ništa nisu pitali o ratu i boravku u SS, već su tražili da im priča o Amerikancima i Englezima: kakvo je raspoloženje među njima, kakva je situacija u njihovim zarobljeničkim logorima... Pitali su ga i kako žive američko-engleski vojnici i oficiri, kako se hrane i odijevaju. Omer je pričao ono što je vidio i doživio. Između ostalog, i kako nisu imali vojne kuhinje, već “neke rešone”, pa je svako sebi kuhao hranu kad je htio, jedući gdje je htio – “gospoda!”

Sve to je na Šuputa i Panića ostavilo snažan utisak.

Nije prošlo puno vremena – obojica su dospjela u nemilost. Panić je, pogođen optužbama da je “izdajnik”, počinio samoubistvo vješanjem (“na orah se objesio u Varoši”), dok je Šuput naposljetku završio na Golom otoku...

***

Po povratku kući, Omer je saznao za tra-gičnu sudbinu svoje braće. Najstariji brat, Mujo, rođen 1915. godine, zarobljen je u Slo-veniji kao pripadnik Wehrmachta, odnosno 369. pješačke divizije. Ubijen je između Celja i Dravograda, u maju 1945. godine, u masov- nim pogubljenjima zarobljenika. Drugi brat, Hasan, rođen 1919. godine, doživio je sličnu sudbinu. Kao domobran 8. lovačke pukovni- je posljednji put je viđen u zarobljeničkom logoru u Mariboru, gdje mu se gubi trag. Skupa sa njegovom braćom, ubijeno je još petnaestak-dvadeset Piskavljana, Omerovih komšija. Treći Omerov brat, Osman, na silu regrutovan u 23. SS "Kama" diviziju, preživio je zarobljavanje zahvaljujući svojoj mladosti, ali nije izbjegao strašna zlostavljanja i užase tzv. marševa smrti i komunističkih logora. Njegovo svjedočenje je, inače, objavljeno u 30. broju "Gračaničkog glasnika".

O svemu tome nije se smjelo javno priča- ti, ali preživjeli svjedoci su krišom govorili o onome što su vidjeli i doživjeli, pronoseći glasove o strahovitim razmjerama tog ma- sovno zločina. Slovenci su kasnije pričali o tim ubijanjima, veli Omer, govorili su kako su u masovne grobnice zatrpavali i mrtve i ranjene, a još žive ljude – ima negdje "da je zemlja znala dihati"... I Drava je nosila pove- zane strijeljane ljude, od kojih su neki bili još živi, vezani uz mrtva tijela pobijenih.

"Tito je vladar koji je najviše zarobljenih pobio", Omerov je zaključak. "Ja ga ne volim ni mrtvog. Dva mi je brata ubio, zarobljena", dodao je s ogorčenjem. "Kažu nije on bio kriv, on je to petnaest dana pustio, deset, da se radi šta ko hoće, da se raščisti... Al' pustio je." Najveće žrtve tih stradanja, Omer je uvjeren, bili su muslimani, a to je i zaključak rijetkih preživjelih, među kojima je bio i njegov brat Osman.

I sam je umalo izbjegao zarobljavanje od strane komunista. "Ono što je ostalo od Tiro- la dole – sve do jednog je pobijeno."

U usporedbi sa sudbinom svoje braće, Omer je ipak imao dosta sreće.

Puno je zla počinjeno u tom ratu, kazao nam je. Puno toga je saznavao kasnije, o ubi- janjima, paljevinama, o svim drugim ratnim užasima kakvi su harali Bosnom. "Hvala Bogu pa nisam bio ovdje, pa i ne znam šta se sve zbivalo", veli on.

Poslije rata...

Ostatak života Omer je proveo u svom rodnom selu.

Usljediile su teške poratne godine, upam- ćene po krizi, neimaštini, ali i snažnom pri- tisku režima, koji je svoje ljude, "cinkaroše", imao i među mještanima. Ako bi u razgovoru "dvi-tri riječi slučajno proletile – on navežō deset" i prijavio vlastima, odnosno zloglasnoj UDB-i. "A ako dođe po tebe UDBA, odvede te u Tuzlu – da li ćeš se više vratiti ili ne...". Puno je ljudi iz Piskavice doživjelo takvu sudbinu.

Išlo se u tom vremenu i u radne brigade, na po mjesec dana tzv. dobrovoljnog, tačni- je prinudnog rada – "i to za džaba". Omer je tako išao na rad u koksaru u Lukavcu, a zatim i u rudnik Banovići. Tu se okoristio i svojim znanjem njemačkog. Naime, po dola- sku u rudnik, zatekao je nekog Nijemca kao rukovodioca. Javio mu se na njemačkom je- ziku, a "Švabo" ga je, obradovan, rasporedio na dosta lahko radno mjesto.

Kasnije se oženio, stekao porodicu, radio i zarađivao, sticao imovinu, mirno živio kao i njegove komšije. Njemački je još poznao, iako je znalo je proći po desetak-petnaest godina da se "ne progovori niskijem". Dugo vremena je bio jedini u Piskavici koji je znao taj jezik, pa bi ponešto i preveo za svoje kom- šije, koji su počeli odlaziti na rad u tadašnju Zapadnu Njemačku. Iako je poznao jezik, nikad nije pomišljao da ponovo ide tamo: "omrzla mi je i Njemačka uz rat", veli.

Dugo godina kasnije, bilo je to nekako u vrijeme zadnjeg rata (1992.–1995.) ili koju godinu poslije – Omer je čuo da osobe koje

su bile na radu u Njemačkoj ili su bile mobilisane u njemačku vojsku u toku Drugog svjetskog rata imaju pravo na odštetu, odnosno penziju. Na sugestiju jednog poznanika iz tog vremena, koji je živio u Njemačkoj, i sam je prikupio dokumente i poslao ih putem dobrotvornog društva "Merhamet" nadležnim službama, ali nije dobio nikakvog odgovora. Nikada nije saznao šta je bilo posrijedi i kako je taj predmet riješen, ali dalje nije ni insistirao na tome. Bio je zadovoljan svojom skromnom bosanskom penzijom i sa onim što je u toku životnog i radnog vijeka svojim trudom i radom stekao.

Nikada kasnije u životu, istakao je na kraju razgovora, nije imao većih problema zato što je u ratu bio "esovac" niti je to i od koga krio. "Služio sam tri vladara, Pavelića, Hitlera i Tita", kaže Omer, ističući da je takvo vrijeme bilo i da nije uradio ništa za što bi se nekome trebao pravdati ili zbog čega bi strahovao ili se stidio pred Bogom i pred ljudima.

Njegove riječi odražavaju poglede i percepciju desetina, stotina, hiljada Bošnjaka i drugih ljudi sa ovih prostora, koji su bili zahvaćeni mutnim vodama i vrtlogom Drugoga svjetskog rata i koji su uspjeli sve to preživjeti. Rijetki su, mahom u svojim poznim godinama i dubokoj starosti – o svemu tome i posvjedočili.

Rahmetli Omer Ćorić iz Piskavice jedan je od njih.

SUMMARY:
Through the swirls of the Second World War: the narratives and memories of Omer Coric from Piskavica

---

The paper describes the life of Omer Coric from the village Piskavica near Gracanica during World War II. The first two years of the war Omer spent working in Germany, as an unskilled worker at a mine. After returning home, he was recruited in the Armed Forces, where he gets reassigned to the Waffen-SS, or the 13th SS Division after 2.5 months. After training in France and Germany, he was set for the chef in the 2nd veterinary troop. He remained in the 13th SS division until the end of its war life, even becoming the American captive. He was in a prison camp in Italy for a while, and then returned to Yugoslavia, where he experiences several months' forced labor. After the liberation, he comes to his home village, where he spent the rest of his life.

Keywords: Omer Coric, Piskavica, Gracanica, World War II, 13th SS Mountain Division, memory, saying, oral history.